

MARKAZIY OSIYO DAVLATLARINING MUSTAQILLIKDAN
KEYINGI YEVROPA BILAN HAMKORLIK YO‘NALISHLARI: IQTISODIY
VA SIYOSIY ALOQALAR TAHLILI

Tilavov Ulug‘bek G‘ulom o‘g‘li

Annotatsiya: Ushbu maqolada Markaziy Osiyo davlatlarining mustaqillikdan keyingi davrda Yevropa bilan hamkorlik yo‘nalishlari tahlil qilinadi. Asosiy e‘tibor iqtisodiy va siyosiy aloqalarga qaratilgan bo‘lib, bu sohalaridagi hamkorlikning asosiy yo‘nalishlari, erishilgan yutuqlar va mavjud muammolar ko‘rib chiqiladi. Maqolada Markaziy Osiyo davlatlarining Yevropa bilan aloqalarini rivojlantirish strategiyalari, Yevropaning mintaqaga bo‘lgan qiziqishi va hamkorlikning kelajak istiqbollari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Markaziy Osiyo, Yevropa, hamkorlik, iqtisodiy aloqalar, siyosiy munosabatlar, mustaqillik davri

Kirish: Sovet Ittifoqi parchalanganidan so‘ng, Markaziy Osiyo davlatlari xalqaro maydonda mustaqil sub'ektlar sifatida paydo bo‘ldi. Bu davlatlar o‘z tashqi siyosatini shakllantirish va xalqaro hamkorlik aloqalarini o‘rnatish imkoniyatiga ega bo‘ldilar. Yevropa mamlakatlari va tashkilotlari bilan hamkorlik aloqalarini rivojlantirish Markaziy Osiyo davlatlarining muhim tashqi siyosat yo‘nalishlaridan biriga aylandi.

Asosiy qism: Markaziy Osiyo davlatlarining Yevropa bilan hamkorligining asosiy yo‘nalishlari

Markaziy Osiyo davlatlari mustaqillikka erishganidan so‘ng, Yevropa bilan hamkorlikning bir necha asosiy yo‘nalishlarini belgilab oldilar:

a) Siyosiy dialog va xavfsizlik sohasidagi hamkorlik: Markaziy Osiyo davlatlari Yevropa bilan siyosiy muloqotni rivojlantirish va xavfsizlik masalalarida hamkorlik qilishga katta e‘tibor qaratdilar. Bu yo‘nalishda YXHT (Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti) bilan hamkorlik alohida ahamiyat kasb etdi [1]. Markaziy Osiyo davlatlari YXHT a‘zolari sifatida mintaqaviy xavfsizlik, demokratiya va inson huquqlari sohalarida Yevropa bilan hamkorlikni rivojlantirdilar.

b) Iqtisodiy hamkorlik va savdo aloqalari: Yevropa Ittifoqi Markaziy Osiyo davlatlarining muhim savdo hamkori va investor sifatida namoyon bo‘ldi. 1990-

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 10. October 2024

yillarning o‘rtalaridan boshlab, YI Markaziy Osiyo davlatlari bilan Sheriklik va Hamkorlik Bitimlari (PCA) imzoladi, bu esa iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish uchun huquqiy asos yaratdi [2]. Energetika, transport va kommunikatsiya sohalari hamkorlikning ustuvor yo‘nalishlari bo‘lib qoldi.

c) Texnik yordam va rivojlanish dasturlari: Yevropa Ittifoqi Markaziy Osiyo davlatlariga turli sohalarda texnik yordam ko‘rsatish va rivojlanish dasturlarini amalga oshirish orqali ham faol hamkorlik qildi. TACIS (Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi davlatlariga texnik yordam) dasturi doirasida ko‘plab loyihalar amalga oshirildi [3].

d) Ta'lim va madaniy almashinuv: Yevropa va Markaziy Osiyo o‘rtasidagi ta'lim va madaniy almashinuv ham muhim hamkorlik yo‘nalishlaridan biri bo‘ldi. Erasmus+ dasturi doirasida talabalar almashinuvi, o‘qituvchilar malakasini oshirish va ta'lim sohasidagi hamkorlik loyihalari amalga oshirildi [4].

Iqtisodiy va siyosiy sohalardagi yutuqlar va muammolar

a) Iqtisodiy sohadagi yutuqlar:

- Savdo hajmining oshishi: 2000-2020-yillar orasida Markaziy Osiyo davlatlari va Yevropa Ittifoqi o‘rtasidagi savdo hajmi sezilarli darajada oshdi. Masalan, Qozog‘iston va YI o‘rtasidagi savdo hajmi 2000-yildagi 5 mlrd yevrodan 2020-yilda 18 mlrd yevroga yetdi [5].

- Investitsiyalarning ko‘payishi: Yevropa kompaniyalari Markaziy Osiyoning energetika, kon sanoati va infrastruktura sohaslariga katta miqdorda investitsiyalar kiritdi.

- Energetika hamkorligining rivojlanishi: "Janubiy gaz koridori" loyihasi kabi yirik energetika loyihalari amalga oshirildi [6].

Iqtisodiy sohadagi muammolar:

- Savdo balansi nomutanosibligi: Markaziy Osiyo davlatlarining eksporti asosan xomashyo va energiya resurslariga bog‘liq bo‘lib qolmoqda.

- Investitsiya muhitidagi muammolar: Huquqiy tizimning nomukammalligi va korrupsiya muammolari xorijiy investorlar uchun to‘siq bo‘lmoqda [7].

b) Siyosiy sohadagi yutuqlar:

- Muntazam siyosiy muloqotning yo‘lga qo‘yilishi: Markaziy Osiyo-Yevropa sammitlari, yuqori darajadagi uchrashuvlar muntazam o‘tkazilmoqda.

- Xavfsizlik sohasidagi hamkorlikning kuchayishi: terrorizm, narkotrafik va chegaralarni boshqarish bo‘yicha hamkorlik kengaydi.

Siyosiy sohadagi muammolar:

• Demokratiya va inson huquqlari masalalarida kelishmovchiliklar: Yevropa Markaziy Osiyo davlatlaridagi demokratik islohotlar sur'atidan qoniqmayapti [8].

• Mintaqaviy integratsiya jarayonlarining sekinligi: Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi munosabatlarning murakkabligi Yevropa bilan hamkorlikka ham ta'sir ko'rsatmoqda.

Markaziy Osiyo-Yevropa hamkorligining kelajak istiqbollari

a) Yevropa Ittifoqining yangi Markaziy Osiyo strategiyasi: 2019-yilda Yevropa Ittifoqi Markaziy Osiyo bo'yicha yangi strategiyasini qabul qildi. Bu strategiya mintaqa davlatlari bilan hamkorlikni yanada chuqurlashtirish va kengaytirishni nazarda tutadi. Strategiyaning asosiy yo'nalishlari:

- Barqaror, farovon va yaxshi boshqariladigan Markaziy Osiyoni rivojlantirish
- Mintaqaviy hamkorlikni qo'llab-quvvatlash
- Markaziy Osiyoning global miqyosda aloqalarini kuchaytirish

b) "Yashil" iqtisodiyot va raqamlashtirish sohasidagi hamkorlik: Yevropa Ittifoqi va Markaziy Osiyo davlatlari "yashil" iqtisodiyot va raqamlashtirish sohasidagi hamkorlikni rivojlantirish niyatini bildirmoqdalar. Bu yo'nalishda quyidagi imkoniyatlar mavjud:

- Qayta tiklanadigan energiya manbalari sohasidagi hamkorlik
- Raqamli infratuzilmani rivojlantirish bo'yicha loyihalar
- "Aqlli shaharlar" texnologiyalarini joriy etish

c) Transport va logistika sohasidagi hamkorlik: "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi doirasida Markaziy Osiyo va Yevropa o'rtasidagi transport aloqalarini rivojlantirish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. Bu sohadagi asosiy loyihalar:

- Trans-Kaspiy xalqaro transport yo'li
- "Shimol-Janub" transport koridori

Xulosa: Markaziy Osiyo davlatlarining mustaqillikdan keyingi davrda Yevropa bilan hamkorligi sezilarli rivojlanish yo'lini bosib o'tdi. Iqtisodiy va siyosiy sohalarda erishilgan yutuqlar bilan bir qatorda, hal qilinishi lozim bo'lgan muammolar ham mavjud. Kelajakda Markaziy Osiyo-Yevropa hamkorligining yanada chuqurlashishi va kengayishi kutilmoqda.

Markaziy Osiyo davlatlari uchun Yevropa bilan hamkorlik nafaqat iqtisodiy manfaatlar, balki xalqaro maydonda o'z mavqeini mustahkamlash va zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtirish imkoniyatini ham beradi. Yevropa uchun esa Markaziy

Osiyo energetika xavfsizligini ta'minlash, mintaqaviy barqarorlikni qo'llab-quvvatlash va yangi bozorlarni o'zlashtirish nuqtai nazaridan muhim ahamiyatga ega.

Hamkorlikning kelajak istiqbollari ko'p jihatdan Markaziy Osiyo davlatlarining ichki islohotlar jarayoniga, mintaqaviy integratsiya darajasiga va global siyosiy-iqtisodiy vaziyatga bog'liq bo'ladi. Shu bilan birga, "yashil" iqtisodiyot, raqamlashtirish va transport infratuzilmasini rivojlantirish kabi yangi yo'nalishlar hamkorlikning yangi bosqichini boshlab berishi mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati

1. ОБСЕ. (2021). ОБСЕ и Центральная Азия. Вена: ОБСЕ.
2. European Commission. (2019). EU-Central Asia relations, factsheet. Brussels: European External Action Service.
3. Босуэлл, А. (2018). Техническая помощь ЕС странам Центральной Азии: ретроспективный анализ программы ТАСИС. Москва: Российский совет по международным делам.
4. European Commission. (2020). Erasmus+ for Central Asia. Brussels: EC.
5. Eurostat. (2021). EU trade with Kazakhstan 2000-2020. Luxembourg: Eurostat.
6. Пармонов, В. (2019). Энергетическое сотрудничество между ЕС и странами Центральной Азии. Ташкент: Институт стратегических и межрегиональных исследований.
7. World Bank. (2020). Doing Business 2020: Central Asia. Washington DC: World Bank Group.
8. Human Rights Watch. (2021). World Report 2021: Central Asia. New York: HRW.

**Research Science and
Innovation House**